

# Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ 14 - ΙΟΥΝΙΟΣ 2001 - ΤΙΜΗ 3.000 ΔΡΧ.

ο. 3 ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ Ἀπὸ τὴ χρησιμοθηρικὴ βελτίωση στὴν ὀντολογικὴ νοσηματοδότηση τοῦ βίου ο. 5  
ΧΑΡΗ ΒΛΑΒΙΑΝΟΥ Disjecta Membra ο. 17 ΘΕΜΗ ΛΙΒΕΡΙΑΔΗ Τρία ποιήματα ο. 21 ΔΗΜΗΤΡΗ  
ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ Ἔγκυμα ο. 23 ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Βιοθικὴ – Ἡ ἠθικὴ τῆς παγκο-  
σμιοποιήσεως ο. 35 ΣΤΑΜΑΤΗ ΑΛΑΧΙΩΤΗ Ἡ βιοθικὴ κρίση ο. 44 ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ Βιολο-  
γία καὶ δίκαιο ο. 52 ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗ Βιοθικὴ: Πυξίδα διαχείρισης τῆς γενετικῆς τεχνολο-  
γίας ο. 63 ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΗΖΙΟΥΛΑ Τὸ πρόσωπο καὶ οἱ γενετικὲς παρεμβάσεις  
ο. 73 ΤΑΣΟΥ ΚΟΥΡΑΚΗ Ἡ σχέση τῆς νέας γενετικῆς μὲ τὴν ἀρχαία τραγωδία ο. 85 ΔΗΜΗΤΡΗ  
ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ Ὁ κλωνισμὸς καὶ οἱ δυστυχίες του ο. 89 ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΠΕΤΡΟΥ Γενετικὴ μηχανικὴ  
καὶ κοινωνία ο. 115 ΓΙΩΡΓΙΟΥ ΤΣΙΑΚΑΛΟΥ Χρήση ἐπιτευγμάτων τῆς βιολογίας καὶ κοινωνικὲς ἀξίες  
ο. 123 JOHN BRECK Τὸ ἐρώτημα τῆς «ἀρχῆς τῆς ζωῆς» καὶ ἡ τεκνογονία ο. 145 ΕΦΗ ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-  
ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ Τὸ δίκαιο ὡς ἐργαλεῖο κοινωνικοῦ ἐλέγχου τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς ο.  
155 ΑΝΕΣΤΗ ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ Προσεγγίζοντας τὶς μεταμοσχεύσεις ο. 162 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΥ  
Ἀνθρώπος καὶ περιβάλλον: φιλοσοφικὴ καὶ ἠθικὴ διάσταση ο. 171 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΥΤΑΡΗ Οἱ ἐξε-  
λίξεις στὴ βιοτεχνολογία καὶ οἱ προοπτικὲς τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ο. 186 ΑΝΔΡΕΑ ΝΤΟΥΛΗ Βιοτε-  
χνολογία – Καιρὸς γιὰ ψυχραιμότερες σκέψεις καὶ ἐμπεριστατωμένο προβληματισμὸ ο. 192  
ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ ΠΑΙΟΝΙΔΗ Ἡ ἠθικὴ εὐθύνη τοῦ ἐπιστήμονα γιὰ τὴ χρήση τοῦ ἔργου του ο. 205  
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Ἡ εὐθανασία καὶ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ο. 231 ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟ-  
ΛΑΟΥ Ἡ Συλλογὴ Κωστάκη στὸ Κρατικὸ Μουσεῖο Σύγχρονης Τέχνης τῆς Θεσσαλονίκης

ο. 234 ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΨΑΡΕΥΑ τῆς Νατάσας Κεσμέτη ο. 246 ΔΙΔΥΜΑ ΑΔΕΡΦΙΑ τοῦ Κώστα Καφαντάρη  
ο. 253 Η ΜΕΘΗ ΤΟΥ ΝΩΕ τοῦ Στέφανου Ροζάνη ο. 259 ΚΑΠΟΙΑ ΣΧΟΛΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ <sup>ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΒ</sup>  
ΤΟΥ ΑΛΑΜ τοῦ R. Guénon ο. 263 ΣΥΝ-ΘΕΣΕΙΣ - ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ο. 271 Η  
ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ τοῦ Παναγιώτη Δόκου ο. 279 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ  
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΡΟΚΕΜΟΝ τῆς Ζέτας Κολιπέτρη ο. 281 ΑΝΑΛΟΓΙΟ τοῦ Νίκου Γ. Δημητράτου  
ο. 294 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΑΙΑ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Τὸ παρὸν τεῦχος κοσμεῖται ἀπὸ ἔργα ζωγραφικῆς, σχέδια, χαρακτηριστικά, ἀγάλματα καὶ κατασκευές τῆς  
Ρώσικης Πρωτοπορίας [1900-1925] ἀπὸ τὴ συλλογὴ Κωστάκη (Κρατικὸ Μουσεῖο Σύγχρονης  
Τέχνης Θεσσαλονίκης) καὶ ἄλλων μουσείων καὶ συλλογῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἡ Ἰνδίκτος εὐχαριστεῖ τὸ Κρατικὸ Μουσεῖο Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης  
καὶ τὸ Ἰδρυμα Ἰωάννου Φ. Κωστόπουλου γιὰ τὴ βοήθειά τους.

ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ΥΛΗΣ  
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ – ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ,  
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΙΝΔΙΚΤΟΣ Α.Ε.Ε.Β.Ε. – ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ ΙΕΡΕΜΙΑΔΗΣ,  
ΜΑΡΙΝΑ ΒΑΤΑΒΑΛΗ – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ – ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΥΧΝΙΑ ΥΙΟΙ Θ. ΒΓΟΝΤΖΑ  
Ο.Ε – ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 12.000 ΔΡΧ. – ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: 10.000 ΔΡΧ.  
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 ΔΟΛΛΑΡΙΑ Η.Π.Α. – ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:  
ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ  
ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 82.51.889, 88.38.007, FAX: 82.15.389 e-mail: indiktos@indiktos.gr

ISSN: 1106-9279

## Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἀγαπητὲ κ. Διευθυντά, ἡ μετρημένη διακήρυξη ἀρχῶν τοῦ περιοδικοῦ (τεῦχος 12-13, «Γιὰ τὴ γλῶσσα», σσ. 3-5), μὲ ἐνθάρρυνε νὰ ἐκφράσω τὶς παρακάτω σκέψεις μὲ ἀφορμὴ τὰ σχετικὰ κείμενα τοῦ ἀφιερώματος στὴ γλῶσσα. Ἄν ὁ στόχος τῶν συγγραφέων ἦταν νὰ προσκαλέσουν τὸν ἀναγνώστη σὲ ἕναν ἀνοικτὸ διάλογο, νομίζω ὅτι τὸ πέτυχαν. Ὅσα ἀκολουθοῦν, ἀποτελοῦν μιὰ αὐθόρμητη ἀνταπόκριση στὴν παραπάνω πρόσκληση.

Παρὰ τὶς ἐπιμέρους διαφορὲς τοὺς ὡς πρὸς τὸ θέμα, τὸ ὕφος καὶ τὴ στόχευση, ἀποτελοῦν τὰ κείμενα τοῦ ἀφιερώματος μιὰ ἐνότητα. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τὰ στεγάζω κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Ἡ περιπέτεια τοῦ Λόγου». Ἡ πλήρης νοήματος γλῶσσα ὡς «λόγος» συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸν ἔλληγο ἄνθρωπο καὶ τὴν Ἱστορία του. Ἡ ἴδια ἡ Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀφήγηση καὶ ἐρμηνεία, ὡς λόγος δηλαδή, ὑποδηλώνει καὶ τὸ περιπετειῶδες ταξίδι τοῦ λόγου μέσα στὸ χρόνο. Ἡ συγκινησιακὰ φορτισμένη λέξη «περιπέτεια» (μεταβολή, ἐναλλαγή, μετάπτωση) ὑπαινίσσεται ἄλλωστε καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς τραγικότητας ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς τραγωδίας. Βέβαια κίνδυνος νὰ ἐκφυλιστεῖ ἡ «περιπέτεια» τοῦ λόγου στὸ ἀντίθετο τῆς σωφροσύνης, τὴν «προπέτεια» (ὁρμή, βία, θρασύτητα), εἶναι πάντοτε ὁρατός. Θὰ ἐπικειρῶ ὅμως αὐτὴ τὴ σχοινοβασία.

Ἡ πρώτη μορφή λόγου εἶναι ὁ μῦθος. Ὁ μῦθος εἶναι καὶ αὐτὸς λόγος, ὁμιλία, διήγηση. Ἔχει τὴ δική του λογικὴ καὶ ἐκφράζει ἐκεῖνον τὸν τρόπο θεώρησης καὶ ἐξιστόρησης ὅπου ὁ κόσμος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κόσμος τῆς φύσης καὶ ὁ κόσμος τῶν θεῶν ἀποτελοῦν μιὰ ἐνότητα καὶ εἶναι ἀδύνατος ὁ διαχωρισμός τους. Ὁ ἔμμετρος λόγος κυριαρχεῖ σ' αὐτὴ τὴ φάση. Τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου καὶ ἡ *Θεογονία* τοῦ Ἡσιόδου (ζεῖ γύρω στὰ 700 π.Χ.) ἀποτελοῦν τὴ μαρτυρία τῆς μυθικῆς σκέψης καὶ τοῦ μυθικοῦ λόγου. Ὁ Ἡσιόδος «μυθολογεῖ» (διηγεῖται): «Ἔτσι λοιπὸν πρὶν ἀπ' ὅλα γεννήθηκε τὸ Χάος, καὶ ἔπειτα ἡ εὐρύτερην ἡ Γαῖα, τῶν πάντων στέρεν ἔδρα παντοτινὴ, καὶ τὰ καταχνιασμένα Τάρταρα σὲ μιὰ κόχῃ τῶν ἀπλωτῶν τῆς γῆς ἐγκάτων, καὶ ὁ Ἔρως, ὁ ὠραιότερος ἀπ' τοὺς ἀθανάτους θεοὺς, αὐτὸς ποὺ λύνει τοῦ κορμιοῦ τὰ μέλη καὶ σὲ θεῶν καὶ ἀνθρώπων τὰ στήθια δαμάζει τὸ νοῦ καὶ τὴ συνετὴ ὁρμήνια...» (Ἡσιόδου, *Θεογονία*, 116).

Ἡ Ἰωνία ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο μεγάλο σταθμὸ στὸ περιπετειῶδες ταξίδι τοῦ λόγου ἐντὸς τῆς Ἱστορίας. Οἱ Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι, παρὰ τὶς μεταξὺ τοὺς διαφορὲς, στέκονται ἐκστατικοὶ ἀπέναντι στὸν κόσμον (*θαυμάζειν*) καὶ ἀφηγοῦνται τὴν ἱστορία του (κοσμολογία). Ὁ λόγος τῶν Προσωκρατικῶν, δύσκολος στὴν κατανόησή του ἴσως ὄχι μόνο λόγῳ τῆς

ἀποσπασματικότητάς του ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἀπόστασης πού μᾶς χωρίζει ἀπὸ αὐτόν, συνιστᾷ τὴ μετὰβασι ἀπὸ τὸ μυθικὸ λόγῳ τῆς ἡσιόδειας ἀγροτικῆς κοινότητος στὸν πολιτικὸ λόγῳ τῶν σοφιστῶν καὶ τοῦ Σωκράτη (ἀνθρωποκεντρικὸς λόγος). Ὁ λόγος τῶν Προσωκρατικῶν, ἔμμετρος καὶ πεζός, ἐλλειπτικὸς καὶ ἀποσπασματικὸς, σηματοδοτώντας τὴν ἀνάδυση τοῦ ὑποκειμένου καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴ φύση, θέτει ἐρωτήματα γιὰ τὴν πρώτη ἀρχὴ τοῦ κόσμου καὶ ἐρμηνεύει-ὀρίζει τὸν κόσμον. Ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειτος (540-475), ὁ σκοτεινὸς φιλόσοφος (γιὰ τοὺς μεταγενέστερους), ξεπέρασε τὰ ὅρια τοῦ ὕλιστικοῦ μονισμοῦ καί, διατηρώντας τὴν ἰδέα μιᾶς βασικῆς οὐσίας, ἀνακάλυψε τὴ βαθύτερη ἐνότητα τῶν πραγμάτων (Λόγος). «Ἐχοντας ἀκούσει ὅχι ἔμένα, ἀλλὰ τὸ Λόγον, εἶναι φρόνιμον νὰ παραδεχτεῖτε ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἓνα», οὐκ ἔμοῦ ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκούσαντας ὁμολογεῖν σοφὸν ἐν πάντα εἶναι (Ἀπόσπ. 50, Ἰππόλυτος, Ἐλεγχος IX, 9,1), διακηρύσσει ὁ Ἡράκλειτος. «Λόγον» ἀποκαλεῖ ὁ Ἡράκλειτος τὴν ἐνοποιητικὴ ἀρχή, τὴ συμμετρικὴ διάταξη τῶν πραγμάτων. Ἡ χρῆσις τῆς λέξης λόγος ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτον σχετίζεται πιθανότατα μὲ τὸ γενικὸ νόημα ὅρων ὅπως «μέτρο», «ὑπολογισμός», «ἀναλογία». Γιὰ τὸν Ἡράκλειτον ὁ Λόγος εἶναι κοινός (ξυνὸς λόγος), ἀλλὰ οἱ πῶς πολλοὶ ἄνθρωποι συμπεριφέρονται σὰν νὰ διέθετε ὁ καθένας καὶ μιὰ ἰδιωτικὴ μέθοδο νὰ κατανοεῖ τὰ πράγματα, διὸ δεῖ ἔπεισθαι τῷ <ξυνῷ> τοῦ λόγου δ' ἐόντος ξυνοῦ ζῶουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν (Ἀπόσπ. 2, Σέξτος, Πρὸς μαθηματικούς VII, 133).

Ὁ τρίτος σταθμὸς στὸ ἔγχρονον ταξίδι τοῦ λόγου εἶναι τὸ Ἄστυ. Ἄς ἔχουμε ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς τὴν τοπο-λογία τοῦ κατεξοχὴν ἄστεως τῆς κλασικῆς Ἑλλάδας, τῆς Ἀθήνας τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Ἡ Ἀγορά, ἡ Πνύκα, ἡ Ἀκρόπολις, τὸ θέατρο τοῦ Διονύσου συγκροτοῦν «τόπους» οἱ ὁποῖοι ἀναπτύσσουν λόγον καὶ στοὺς ὁποίους δοκιμάζεται ὁ λόγος σὲ ὅλες του τὶς μορφές: πολιτικὸς καὶ δικανικὸς, φιλοσοφικὸς καὶ θεολογικὸς, γραπτὸς καὶ προφορικὸς, πεζὸς καὶ ποιητικὸς. Ὁ «ἀγῶνας» λόγων, μὲ τὴ μορφή τῆς σύγκρουσης ἐπιχειρημάτων καὶ ἀντεπιχειρημάτων μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐπικράτησι διὰ τῆς πειθοῦς, δὲν ὀδηγεῖ στὴν ἀποσύνθεσι τῆς πόλεως. Ἡ πόλις, δηλαδὴ ἡ συγκροτημένη διὰ τοῦ λόγου πολιτικὴ κοινωνία (Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1252b 27-1253a 24), διατηρεῖ τὴν ἐνότητα ἀκόμη καὶ ὅταν ἐντὸς τῆς συγκρούονται ἀντίπαλοι λόγοι. Ἐγγυητὲς τῆς ἐνότητας τῆς πόλεως εἶναι οἱ θεοὶ τῆς. Αὐτοὶ εἶναι παρόντες ἐκεῖ ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι πολῖτες διαβουλεύονται, φιλονικοῦν, διασκεδάζουν, διακάζουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, στοχάζονται μεγάλῳφωνα, βρίσκονται σὲ ἀμνηχανία. Ἀλλωστε ἡ Ἀκρόπολις μὲ τὰ ἱερὰ καθιδρύματα τῶν θεῶν δεσπάζει πάντῳ ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν Ἀθηναίων, θυμίζοντάς τους πῶς οἱ θεοὶ τους βρίσκονται ψηλότερα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐποπτεύουν. Ὁ ἄνθρωπος λόγος δοκιμάζεται μέσα στὴν πόλιν, ἐλέγχει καὶ ἐλέγχεται. Ὁ Περικλῆς ἐξουσίαζε τοὺς πολῖτες μὲ τὴ συγκατάθεσή τους χάριν στὴ δύναμιν τῶν λόγων του (κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως..., Θουκυδίδης Ἱστορία 2, 65). Μὲ τὸν λόγον του ἄλλοτε τοὺς ἐνθάρρυνε καὶ ἄλλοτε τοὺς

ἀποθάρρυνε (...ὁπότε γοῦν αἰσθοιτό τι αὐτοὺς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρσοῦντας, λέγων κατέπλησεν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ δεδιότας αὐτὸν ἀλόγως ἀντικαθίστη πάλιν ἐπὶ τὸ θαρσεῖν..., Θουκυδίδη Ἱστορία 2, 65). Ὁ ἀνθρώπινος λόγος ὅμως δείχνει καὶ τὰ ὅριά του ἐνώπιον τοῦ ἄρρητου λόγου τῶν θεῶν. Στὸν Οἰδίποδα Τύραννο τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ Οἰδίποδας, ἀρχέτυπο τῆς σοφίας τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, κάρη στὴ δύναμη τοῦ μυαλοῦ του (γνώμη κυρήσας, στχ. 398), λύνει τὸ λεκτικὸ γρίφο τῆς Σφίγγας (ὅς τὰ κλεινὰ αἰνίγματα ἤδει..., στχ. 1525), ἀνακαλύπτει κάρη στὸν εὐρετικό του λόγο ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ φονιάς τοῦ Λαίου, γιὰ νὰ κατανοήσει στὸ τέλος, τυφλὸς καὶ αὐτοεξόριστος (τῷ πάθει μάθος..., Αἰσχύλου, Ἀγαμέμνων, στχ. 177), τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπινου λόγου ἐνώπιον τοῦ ἀνεξίχνιαστου ἄρρητου Λόγου τῶν θεῶν.

Ὁ λόγος σὲ ὅλες του τὶς μορφές παρακολουθεῖ τὶς πολιτικές, κοινωνικές καὶ πολιτισμικές μεταβολές πού συντελοῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς κλασικῆς ἐποχῆς μέχρι τὸ τέλος τῆς ὑστερῆς ἀρχαιότητος (3ος αἰώνας μ.Χ.). Στὸ τέλος τῆς ὑστερῆς ἀρχαιότητος καὶ κατὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν ὑστερὴ παγανιστικὴ ἀρχαιότητα στὴν πρωτοχριστιανικὴ ἐποχὴ ὁ λόγος δοκιμάζεται ἐκ νέου. Γιὰ νὰ συντομεύσουμε τὸ ταξίδι μας ἂς παρακάμψουμε τὸν Νεοπλατωνισμό, ἔχοντας κατὰ νοῦ πὼς αὐτὸς στὴν οὐσία εἶναι «Πλατωνισμὸς χωρὶς Σωκράτη», καὶ ἂς συγκρατήσουμε μόνο τὴν κεντρικὴ θέση πού κατέχουν στὴ διδασκαλία τοῦ Πλωτίνου (204-270) ἡ ταύτιση τοῦ «Ἀγαθοῦ» μὲ τὸ «Ἐν», ἡ μυστικὴ ἐνότητα μὲ τὸ «Ἐν» (μέθεξις) καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς γλώσσας νὰ

ἐκφράσει τὸ μυστικὸ βίωμα. Στὸ Κατὰ Ἰωάννη Εὐαγγέλιο ὁ χριστιανικὸς λόγος περιγράφει τὸν Λόγο-Χριστό: Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν (Κατὰ Ἰωάννην, 1, 1-5). Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας (Κατὰ Ἰωάννην, 1, 14). Ἡ ψυχρὴ ὑποδοχὴ πού βρῆκε ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρύττοντας στὸν Ἀρειο Πάγο ἐνώπιον τῶν Ἀθηναίων φιλοσόφων (...ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου..., Πράξεις, 17, 31) ἀποκαλύπτει ἀκόμη μιὰ φορὰ τὴν ἀμηνανία τοῦ ἀνθρώπινου (φιλοσοφικοῦ) λόγου μπροστὰ στὸ μυστήριον τοῦ Λόγου. Τὴ σύγκρουση τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου (ἀνθρώπινη λογικὴ) μὲ τὸν ἐξ ἀποκαλύψεως λόγο ἀποδίδει μὲ ἐκπληκτικὴ ἀμεσότητα ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος: ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσιν καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον Ἕλλησιν δὲ μαρτίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησιν, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν· ὅτι τὸ μαρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων (Πρὸς Κορινθίους Α' 1, 22-25). Τὸ τιπάνιο ἔργο τῆς συμφιλώσης τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου

μέ τον ἐξ ἀποκαλύψεως λόγο ἀνέλαβαν νὰ πραγματοποιήσουν οἱ Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μάρτυρας-Ἀπολογητὴς Ἰουστίνος (2ος αἰώνας) ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐνόπτια μεταξύ τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως λόγου ἀναγνωρίζοντας βέβαια καὶ τὰ μεταξύ τους ὅρια: Χριστιανὸς εὐρεθῆναι καὶ εὐχόμενος καὶ παμμάκως ἀγωνιζόμενος ὁμολογῶ, οὐκ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντῃ ὁμοία, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων, Στωικῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θεοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγγετο· οἱ δὲ τὰναντία ἑαυτοῖς ἐν κυριωτέροις εἰρηκότες οὐκ ἐπιστήμην τὴν ἀποπτον καὶ γινῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον φαίνονται ἐσχηκέναι. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστὶ τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀρρήτου θεοῦ λόγον μετὰ τὸν θεὸν προσκυνοῦμεν καὶ ἀγαπῶμεν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμετοχος γενόμενος καὶ ἴασιν ποιήσεται (Apoloγία Secunda, 13, 4).

Ἡ δοκιμασία τοῦ λόγου συνεχίζεται στὴ Δύση καὶ κατὰ τὸ χριστιανικὸ Μεσαίωνα. Πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμιση καὶ προτοῦ καταρρεύσει ἡ ἐνόπτια τοῦ δυτικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου σημειώνονται ρήγματα μέσα στοὺς κόλπους τοῦ σχολαστικισμοῦ (σύγκρουση μεταξὺ νομιναλιστῶν καὶ ρεαλιστῶν-οὐσιολογιστῶν γιὰ τὶς καθολικὲς ἐννοιες, universalia). Ἡ Ἀναγέννηση, ὁ Οὐμανισμός, ἡ Μεταρρύθμιση ὁδηγοῦν στὴν κατάρρευση τοῦ ἐνιαίου θρησκευτικοῦ κοσμοειδώ-

λου (Weltanschauung) τοῦ δυτικοῦ Μεσαίωνα. Οἱ Νέοι Χρόνοι, ἃς θέσουμε ὡς ὅριά τους σχηματικὰ καὶ συμβολικὰ τὴ γέννηση τοῦ Καρτέσιου (1596) καὶ τὸ θάνατο τοῦ Χέγκελ (1831), σφραγίζονται ἀπὸ τὸ λόγο (φιλοσοφικό, ἐπιστημονικό, λογοτεχνικό, θεολογικό) τῆς ἀστικῆς τάξης. Ὁ ὀρθὸς λόγος (Ratio) ἐρμηνεύει τὸν κόσμο μὲ ἀπώτερο στόχο πάλι τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνόπτίας του. Ὁ ἐξ ἀποκαλύψεως λόγος ἐκκοσμικεῖται. Ὁ Ντεϊσμός, ἡ θρησκεία τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀναγκάζεται γιὰ καθαρὰ πρακτικούς λόγους νὰ ἀποδεχτῇ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ θεοῦ ὡς ἐγγυητὴ τῆς τάξεως. Ὅμως ὁ θεὸς τῶν ντεϊστῶν δὲν εἶναι ὁ προσωπικὸς θεὸς τῆς Βίβλου, ἀλλὰ ἓνας «ὠρολογιοποιὸς» ὁ ὁποῖος ἔφτιαξε τὸν κόσμο, τὸν κούρντισε καὶ τὸν ἄφησε νὰ δουλεῖται χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἐπεμβαίνει. Τὸ ἐπόμενο βῆμα ἦταν νὰ καταλάβει ἡ Ἱστορία τὴ θέση ποὺ κατεῖχε παλαιότερα ὁ προσωπικὸς θεός. Ἡ «παγκόσμια ἱστορία εἶναι τὸ παγκόσμιο δικαστήριον» (Die Weltgeschichte ist das Weltgericht), ὁμολογεῖ ὁ Χέγκελ.

Τὰ ἔθνη ὡς συλλογικὰ ὑποκείμενα ἀποτελοῦν τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ κεγκελιανοῦ Παγκόσμιου Πνεύματος (Weltgeist), δηλαδὴ τοῦ κεγκελιανοῦ Λόγου, ἐντὸς τῆς ἑλλογῆς Ἱστορίας. Ἡ ἀστικὴ σκέψη βρίσκει στὸ λόγο τοῦ Χέγκελ τὸν μέγαλο τῆς θεωρητικῆς.

Ὁ ἐθνικὸς λόγος κάνει τὴν ἐμφάνισί του μετὰ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση πρῶτα στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη (τέλη 18ου αἰώνα). Ἡ ἐθνικὴ ιδεολογία ὡς ἐκκοσμικευμένη θρησκεία δίνει τὴ δική της ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ

τότε πού ἄρχισε νὰ βιώνει τὴν ἐμπειρία τῆς ἀποσπασματικῆς τοῦ ὕπαρξης ὡς ὑποκειμένου μέσα στὴν Ἱστορία. Τὸ ἐρώτημα οὐσιαστικά παραμένει τὸ ἴδιο μέσα στὸ χρόνο: Πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐνότητα-ὁλότητα (Totalität) μέσα σὲ μιὰ κατακερματισμένη (πολιτικά, θρησκευτικά, ἰδεολογικά) κοινωνία ἀτόμων; Ἀπὸ τὸ Διαφωτισμό (θεωρία τοῦ ρουσσωικοῦ *Κοινωνικοῦ Συμβολαίου*) καὶ τὸ Ρομαντισμό (Χέρντερ, Φίχτε, Γερμανοὶ ρομαντικοί) ἀρδεύεται ὁ ἐθνικὸς λόγος καὶ στὶς δύο σχηματικά διατυπωμένες ἐκδοχές του, Nation (ἔθνος ὡς πολιτικὴ κοινότητα) καὶ Volk-Kulturation/Sprachnation (ἔθνος ὡς γλωσσικὴ-πολιτισμικὴ κοινότητα).

Ἡ πρωτοκαθεδρία τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶχε μεγάλη διάρκεια, ἂν τὴ μετρήσουμε μὲ τὰ μέτρα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Τὰ ρήγματα στὸ ἀστικὸ οἰκοδόμημα τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου ἐγίναν ὁρατὰ ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα (Νίτσε, Φρόιντ), γιὰ νὰ ἀκολουθήσει στὰ τέλη τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἡ καθολικὴ ἀμφισβήτησή του. Τὸ λόγο τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς δημοκρατίας τοῦ 19ου αἰῶνα διαδέχτηκε ὁ λόγος τῆς μαζικῆς δημοκρατίας καὶ τῆς μαζικῆς κουλτούρας. Μεγάλοι στοχαστὲς τῆς γλώσσας (Βιτγκενστάιν, 1889-1951, Χάιντεγγερ, 1889-1976) καὶ ἀποδομιστὲς (Ντεριντά, 1930-) κλονίζουν τὶς βεβαιότητες τῆς ἀστικῆς φιλοσοφίας γιὰ τὴ γλώσσα. Ὁ Παναγιώτης Κονδύλης ἀναλύοντας τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μοντέρνα στὴ μεταμοντέρνα ἐποχὴ καὶ ἀπὸ τὸ φιλελευθερισμὸ στὴ μαζικὴ δημοκρατία μιλάει γιὰ τὴν παρακμὴ τοῦ ἀστικοῦ πολι-

τισμοῦ. Τέλος ἐποχῆς λοιπόν! Τέλος καὶ τοῦ λόγου;

Περιγράφοντας κάποιους σταθμοὺς στὸ περιπετειῶδες ταξίδι τοῦ λόγου μέσα στὸ χρόνο θέλησα νὰ δείξω ὅτι ὁ λόγος σὲ ὅλες του τὶς ἐκφάνσεις ἐκφράζει τὴν ἀγωνιώδη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπερβεῖ τὴν ἀποσπασματικὴ τοῦ ὕπαρξης καὶ νὰ βιώσει τὴν ἐνότητα ὡς ἀδιάσπαστο μέλος ἐνὸς ἐννοηματομένου ὅλου. Ἡ ἀγωνιώδης αὐτὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου σπυρίζεται στὴν ἐλπίδα του ὅτι ὑπάρχει νόημα στὸ λόγο, ὅτι ὑπάρχει ἓνας σύνδεσμος μεταξὺ λέξης καὶ κόσμου, μεταξὺ νοήματος καὶ εἶναι. «Ἡ γλώσσα εἶναι ὁ οἶκος τοῦ εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ κάτω ἀπὸ τὴ στέγη τῆς. Οἱ στοχαστὲς καὶ οἱ ποιητὲς εἶναι οἱ φύλακες αὐτῆς τῆς στέγης...» γράφει ὁ «Προσωκρατικὸς» Χάιντεγγερ στὴν *Ἐπιστολή του γιὰ τὸν «Ἀνθρωπισμό»* (1947).

Τὰ ἐρωτήματα ὅμως στέκουν ἀμείλικτα στὴν αὐγὴ τοῦ 21ου αἰῶνα: Ἐχει σήμερα ὁ λόγος νόημα; Ζοῦμε τὸ τέλος τοῦ λόγου; Τὴν ἀπάντηση τὴ δίνει ὁ Παναγιώτης Κονδύλης ἀναφερόμενος στὴν προσφιλὴ σήμερα «προφητεία» γιὰ τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου: «...ὁ λόγος περὶ τοῦ τέλους τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει οὔτε τὴ φυσικὴ οὔτε τὴν ἱστορικὴ ἐξάλειψη τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὴν παρακμὴ ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκείνης τῆς κοσμοθεωρίας πού ἔθεταν στὴν πρώτη σειρὰ τῶν προτεραιοτήτων τους ἀνθρωπολογικὲς σκέψεις ἢ ἀνθρωπιστικὲς μέριμνες». Μιὰ πραγματικὰ ἥρωικὴ ἀπάντηση ἀπὸ ἓναν γενναῖο στοχαστή. Νομίζω πὼς αὐτὴ μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ καὶ ἀπὸ μιὰ ἐξίσου τολμηρὴ ἐρώτηση. Ὁ

γνωστὸς θεωρητικὸς τῆς λογοτεχνίας Τζὼρτζ Στάινερ ἀφηγεῖται: «Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνησυχητικὰ ἀλλὰ προικισμένα πρόσωπα τῆς ἀποδόμησης, καὶ τὸ πιὸ αἰνιγματικὸ ἀπ' ὅλα, ὁ Πῶλ ΝτεΜάν, ἔδινε ἐτοιμοθάνατος (πέθανε ἀπὸ φοβερὸ καρκίνο) τὸ τελευταῖο του σεμινάριο στὸ Γέηλ, στὸ σπίτι του - τοῦ τὸ ἐπέτρεπαν, φυσικά... Ἐνας φοιτητής, τὸν ὁποῖο καὶ γνώρισα, προσπάθει νὰ εἶναι πιὸ ἀπο-

δομιστὴς ἀπὸ τὸν δεξιολογικὸ ἀποδομισμό τοῦ λαμπεροῦ μηδενιστῆ. Κι ὁ Πῶλ δὲν ἀντέχει ἄλλο καὶ οὐρλιάζει (τὸ κατέγραψαν): «Πάψτε! Πάψτε! Δὲν τὸ ξέρετε πὼς μόνο ἓνα ἐρώτημα ἔχει σημασία: ὑπάρχει θεὸς ἢ δὲν ὑπάρχει;»».

*Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία*

*Δημήτρης Βλάχος*

*Ξάνθη, 28/03/2001*

## ΠΕΡΙ ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΚΩΝ

Ἀξιότιμοι κύριοι, σὰς στέλνω μία κριτικὴ θεώρηση τῆς ἀποκάλυψης τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος ὡς συνεργασία στὸ ἀφιέρωμα τῆς *Ἰνδίκτου* γιὰ τὴ Βιοτεχνολογία καὶ τὴ Βιοηθική.

Στὶς 26 Ἰουνίου τοῦ 2000 παρουσιάστηκε ἡ ἀποκρυπτογράφηση τοῦ ἀνθρώπινου γενετικοῦ ὕλικου, ἀπὸ δύο ὁμάδες ἐρευνητῶν (τοῦ δημόσιου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα), μὲ ταυτόχρονες ἀνακοινώσεις τους στὴν Οὐάσιγκτον καὶ τὸ Λονδίνο. Στὶς 12 Φεβρουαρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους ἡ ἀποκωδικοποίηση τοῦ γονιδιώματος περιγράφηκε καὶ ποσοτικά, ὥστοςο παραμένουν ἀκέραια τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴ βιοχημικὴ λειτουργία τῶν μερῶν του.

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Γενετικοῦ Χάρτη σηματοδοτεῖ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σημαντικὰ ἐπιτεύγματα στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, μιὰ ἐποχὴ ἐλευθερωμένης δυναμικῆς. Ὅταν συνθέτεις μιὰ γενικῆς ἰσχύος ἀπάντηση σ' ἓνα σύνολο ἐρωτημάτων ποὺ ἔχουν ἀναδείξει οἱ προηγούμενες γενιὲς καὶ στὴν πράξη κατακτᾷ τὴ

βαθύτερη ἐπάρκεια ἑνὸς μέρους τοῦ κόσμου ποὺ σὲ συνιστᾷ ἢ σὲ περιβάλλει, τότε ἀποσεῖεις τὴν ἄγνοια καί, μὲ κλίμακα τῆς δημιουργίας σου, ἐκτιμᾷς ὅχι μόνο τὸν ἑαυτό σου μὰ, συγχρόνως, ἓνα πλήρες εὐμορφίας, πλήρες δομῶν σύμπαν. Νὰ λοιπὸν ποὺ ἡ ἀποκάλυψη τῶν γενετικῶν *δεσμεύσεων* συμβάλλει σὲ μιὰ προοδευτικὴ *ἀπελευθέρωση*.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐρευνητικῆς τεχνολογίας προσδοκοῦμε -ἔστω καὶ μακροπρόθεσμα- τὴν καταπολέμηση ἀσθενειῶν ποὺ μέχρι σήμερα ἐκλαμβάναμε ὡς ἀνίατες. Ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρὰ ἰδωμένο, τὸ θέμα προκαλεῖ συζητήσεις ἐξαιτίας πιθανῶν -ἢ *ἀπίθανων*- γενετικῶν διακρίσεων (ἀποκλεισμό ἀπὸ ἐργασία, ἀσφάλιση, ἱατροφαρμακευτικὴ περίθαλψη) καὶ πειραμάτων εὐγονικῆς (ὑπερφυλὴ) -φανταζόμαστε (μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς μας) τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, τὴ λειτουργία τῆς δημοκρατίας, τὴν τέχνη καὶ τὴ θρησκεία σ' ἓναν θαυμαστὸ νέο κόσμον, ὅπου πλάστες καὶ πλάσματα θὰ συνυπάρχουν; Ἦδη, ἡ συνειδητοποίηση πὼς θὰ μπορούμε